

**O'QUVCHILARDA O'Z-O'ZINI RIVOJLANTIRISH VA BILIM
OLISHI UCHUN IJTIMOYIY KOMPETENSIYALARNI
SHAKLLANTIRISHNING ASOSIY VAZIFALARI**

Sabirova Nasiba Rasulovna

Buxoro davlat Pedagogika instituti, dotsent

Yusupov Jo'rabek Nusratilloevich

Osiyo Xalqaro Universiteti Pedagogika va

psixologiya yo'nalishi magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarda o'z-o'zini rivojlantirish va bilim olishi uchun ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirishning asosiy vazifalari haqida fikr yuritiladi.

Аннотация: В данной статье рассматриваются основные задачи формирования социальных компетенций для саморазвития и обучения студентов.

Abstract: This article discusses the main tasks of forming social competences for students' self-development and learning.

Kalit so'zlar: ijtimoiy, sinfdan tashqari ishlar, pedagogika, muloqot, hamkorlik, integratsiya, o'quv jarayoni, maktab, o'z-o'zini rivojlantirish.

Ключевые слова: социальная, внеклассная деятельность, педагогика, общение, сотрудничество, интеграция, образовательный процесс, школа, саморазвитие.

Key words: social, extracurricular activities, pedagogy, communication, cooperation, integration, educational process, school, self-development.

Zamonaviy ta'limning ustuvor maqsadi bilim, ko'nikma va ko'nikmalarni o'qituvchidan talabaga reproduktiv ravishda o'tkazish emas, balki o'quvchining o'quv muammosini mustaqil ravishda belgilash, uni hal qilish algoritmini shakllantirish, jarayonni boshqarish qobiliyatini to'liq shakllantirish va rivojlantirishdir. Hozirgi kunda jamiyatning ijtimoiy rivojlanishida inson faoliyatining barcha sohalarida, ya'ni ijtimoiy sohalarida jadal rivojlanayotgan innovatsion o'zgarishlar uning qay darajada ravnaq topayotganidan dalolat beradi. Jamiyat va davlat bugungi kunda tez o'zgaruvchan jamiyatda ijtimoiylashuvni biladigan, faol, ijodkor, universal harakat usullarini o'zlashtirgan, qobiliyatli insonlarga ehtiyoji katta.

Ta'lim tizimi tashkil etishda kompetensiyaga asoslangan yondashuv g'oyasi o'zining ustunliklari bilan oddiy ta'lim tizimidan farq qiladi. Bu yondashuvning o'ziga xos xususiyati ta'limning amaliy hayotga yo'naltirilganligini kuchaytirishdir. Asosiy ko'nikmalar tarkibida ijtimoiy kompetensiya hayotning turli sohalarida ijtimoiy o'zaro

ta'sirga tayyorlik va qobiliyat, ijtimoiy moslashish va harakatchanlik birligi sifatida muhim o'rin tutadi. Yurtimizda ta'lim sohasidagi islohotlar, ta'limni modernizatsiyalash, maktabda shaxsning moslashish qobiliyatini rivojlantirish yo'llari va vositalarini izlashga, uning ijtimoiy kompetensiyasini ta'minlashga qaratgan.

Ijtimoiy-madaniy kompetensiya kommunikativ kompetensiyaning muhim tarkibiy qismlaridan biridir, chunki u zamonaviy ko'p madaniyatli dunyoda o'zaro munosabatda bo'lishga yordam beradi.

O'quvchilarning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvida mustaqil ijtimoiy testlar tajribasi, o'quvchilarning o'z tashabbuslarini amalga oshirish usullarini egallashi, o'zini-o'zi tashkil etish ko'nikmalari, birgalikdagi faoliyatda bolalar va kattalar o'rtasidagi muloqot va hamkorlik munosabatlari tajribasi katta yordam beradi. Bolalikda o'rganilgan ijtimoiy xulq-atvor ko'nikmalari insonning ijtimoiy xulq-atvoriga asos soladi va uni asosan keyingi hayotda belgilaydi. Xulq-atvor ko'nikmalarini o'zidan-o'zi shakllanishi har doim ham samarali ijtimoiy moslashuvni ta'minlamaydi, shuning uchun ularni shakllantirishda e'tiborsizlik yaramaydi. O'quvchining xulq-atvorini shakllantirishda maqsadli yo'nalish kerak, shuning uchun ham maktab o'quvchilarining ijtimoiy imkoniyatlarini rivojlantirishda maktabning ahamiyati katta. O'quvchida bilim, qobiliyat, ko'nikma va faoliyat va munosabatlarning xilma-xil tajribasi asosida ta'limning umumiy mazmuni bilan bog'liq bo'lgan asosiy kompetensiyalar shakllanadi, bu esa o'quvchining ma'lum bir sohadagi bilim va malakasiga olib keladi.

Kompetensiya - bu o'quvchining ma'lum bir ta'sir sub'yektiga nisbatan ma'lum bir faoliyat usullari to'plamini o'zlashtirishida ifodalangan ta'lim natijasidir. Kompetensiya bilim, ko'nikma, tajriba va muayyan imkoniyatlarni amalga oshirish qobiliyatini nazarda tutadi.

Ijtimoiy kompetensiya uni ijtimoiy sohaga, ya'ni jamiyat, xulq-atvor va undagi o'zaro ta'sirga bog'laydigan texnik topshiriqlarni belgilaydi. Bunday kompetensiya tushunchasi asosan, o'quvchilarda faoliyatning ushbu turiga chuqur shaxsiy qiziqish uyg'otgan taqdirdagina shakllanishi mumkin. Agar o'qituvchi o'quvchilarni ta'lim natijasi sifatida kompetensiyaga ega bo'lishini istasa, ularni majburlamasligi, balki muayyan faoliyatni bajarishga undashi kerak.

Motivatsiyaning asosiy vositalaridan biri sinfdagi va darsdan tashqari ishlardir. Ijtimoiy kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirish uchun shaxsning niyatlarini amalga oshirish yo'lida to'siqlar qo'ymaydigan, aksincha, ularni amalga oshirish uchun sharoit yaratadigan rivojlanish muhitini yaratish kerak. Bunday rivojlanayotgan muhitni yaratishda sinf va sinfdan tashqari mashg'ulotlar katta rol o'ynashi mumkin va kerak.

Sinfdan tashqari mashg'ulotlar asosiy ta'limning qo'shimcha qismi bo'lib, uning maqsadi ham o'qituvchiga, ham o'quvchiga o'quv faoliyatining yangi turini

o'zlashtirishda va o'quv motivatsiyasini shakllantirishda yordam berish va ularning ta'lim muhitida dunyoqarashini kengaytirishga yordam beradi.

O'quvchilar uchun moslashuv bilan birga rivojlanish sharoitlari yaratiladi, bolalarni moslashish bosqichlarida qo'llab-quvvatlash, va ta'limdan tashqari vaziyatlarda asosiy bilimlarni ongli ravishda qo'llash qobiliyatini ta'minlaydigan tarmoq quriladi.

Sinfdan tashqari ishlar bir qator vazifalarni amalga oshiradi, jumladan:

- mustaqil ishlash qobiliyatini rivojlantirish
- kognitiv faollikni rivojlantirish
- ijodiy fikrlashni o'stirish
- aqliy va mehnat faoliyatiga qiziqishini oshirish
- vaqtini tejash va har bir faoliyatni rejalashtirish
- hamda har bir ishni mas'uliyat va tashabbuskorlik bilan bajarish qobiliyatini rivojlantirish.

Ijtimoiy kompetentsiyani shakllantirish va rivojlantirishda sinfdan tashqari ishlar yetakchi o'rin tutadi. O'quvchining faolligini oshirishda sinfdan tashqari ishlarning afzalliklari;

- o'qituvchilar va o'quvchilar bilan ijodiy hamkorlik qilish imkoniyatini beradi;
- tashqi baholash mavjud bo'lmagan muhitni yaratadi;
- o'quvchilar faoliyatini muvaffaqiyatga yo'naltiradi;
- o'quv jarayonini tashkil etish shakllari, faoliyat vositalari va sharoitlarida o'zgaruvchanlikni nazarda tutadi;
- umuminsoniy qadriyatlarni aks ettiradi.

Pedagogik adabiyotlarda ijtimoiy kompetentsiyani aniqlashga turlicha yondashuvlar mavjud. Biroq, shakllangan qobiliyatlar va shaxsning yangi shakllanishi orqali ijtimoiy kompetentsiyani ifodalash ustunlik qiladi. Tadqiqotchilarning aniqlashicha, ijtimoiy kompetensiya:

- shaxs va ijtimoiy muhitning o'zaro ta'sirini aks ettiradi;
- u shaxsning shaxslararo o'zaro munosabat usullariga ega bo'lishini nazarda tutadi, bu usullarni u shaxsiy ijtimoiy tajriba, an'analarga, jamiyat munosabatlariga taqlid qilish yoki bilimlarni egallash orqali egallashi mumkin;
- bir nechta komponentlarni o'z ichiga olgan integral xususiyatdir;
- o'z maqsadlari va ehtiyojlari o'rtasidagi boshqa shaxs, bir guruh odamlar va butun jamiyatning maqsadlari bilan bog'liqligini hisobga olishni nazarda tutadi.

Ijtimoiy kompetensiya maqsadni belgilash bilan bog'liq komponent: mas'uliyatni o'z zimmasiga olish, qaror qabul qilishda ishtirok etish, maqsadlarni belgilash va natijalarni rejalashtirish, tahlil qilish, sozlash kabi vazifalarni amalga oshirishga yo'naltirilgan. Bunda o'quvchi faoliyatini nazorat qilish, fikr-mulohazalarni izlash va ulardan foydalanish, kelajak haqida o'ylash, mavhumlik odati, maqsadlarga erishish

bilan bog'liq muammolarga e'tibor berish, turli xil hayotiy sharoitlarda qaror qabul qilish qobiliyatini shakllantiradi.

Maktabda ijtimoiy ahamiyatga ega faoliyat uchun motivatsiya rivojlanadi va sayqallashadi. Bundan tashqari, u ikkita qutbdan birida joylashgan: muvaffaqiyatga intilish (yutuq) va muvaffaqiyatsizlikdan qo'rqish (qochish). Agar o'quvchi faoliyat jarayonida muvaffaqiyatsizlikka tez-tez duch kelsa, uning motivatsion sohasida qochish motivi hukmronlik qila boshlaydi.

Kognitiv sohaning intensiv rivojlanishi va sifat jihatidan o'zgarishi jarayonida bola o'zining aqliy jarayonlarini o'zlashtiradi va ularni boshqarishni o'rganadi. Ular bilvosita xarakterga ega bo'lib, ongli va ixtiyoriy bo'ladi. Bu xulq-atvorni ixtiyoriy ravishda tartibga solish va o'z-o'zini tartibga solish qobiliyatining paydo bo'lishi va rivojlanishi uchun asos yaratadi.

O'z-o'zini hurmat qilish shaxsning markaziy shakllanishidan biri bo'lib, ko'p jihatdan shaxsning ijtimoiy moslashuv xarakterini belgilaydi va xatti-harakatlar va faoliyatni tartibga soluvchi hisoblanadi. Binobarin, o'z-o'zini qondirish va yetarlicha yuqori o'zini-o'zi hurmat qilish ijtimoiy kompetentsiyaning muhim tarkibiy qismidir.

Maktabda o'qish jarayonida bolalar atrofdagi odamlar bilan yangi turdagi munosabatlarni rivojlantiradilar. Bolalar ijtimoiy me'yorlarni o'zlashtiradilar, shaxslararo munosabatlarga "yaxshi va yomon" toifalarini kiritadilar, kattalarga nisbatan shartsiz yo'nalishini yo'qotadilar va tengdoshlari guruhiga yaqinlashadilar.

Shu munosabat bilan, konstruktiv o'zaro ta'sir qilish qobiliyatlari ijtimoiy moslashuv uchun talab qilinadi. Ongning dialogik tabiati tengdoshlar va kattalar bilan konstruktiv muloqot qilish imkonini beradi.

O'z fikrini boshqa odamlarning fikridan farqlashni o'rganib, talaba uni o'zgartirish uchun o'zining "men" ga ta'sir qilish imkoniyatini o'rganadi. U ko'plab hayotiy vaziyatlarni, shu jumladan ijtimoiy o'zaro ta'sir nuqtai nazaridan qiyin vaziyatlarni hal qilish uning xulq-atvoriga bog'liqligini tushuna boshlaydi, demak u muammoli vaziyatlarda konstruktiv xulq-atvor ko'nikmalarini egallashga tayyor bo'ladi.

Umumiy ta'lim mazmunini umumta'limning o'zgarimas fundamental o'zagini aniqlash shaklida universallashtirish fan va madaniyatning eng muhim g'oyalari to'plamini, shuningdek, umuminsoniy ta'lim faoliyatini rivojlantirish kontseptsiyasini o'z ichiga oladi.

Umumiy ta'limning asosiy maqsadlariga mos keladigan universal harakatlarning asosiy turlarining bir qismi sifatida to'rtta guruhga ajratish mumkin:

- 1) shaxsiy;
- 2) tartibga soluvchi;
- 3) tarbiyaviy;
- 4) kommunikativ.

Har bir guruh yoki bu darajada ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirish uchun javobgardir.

O'rganish, bilish va ijodkorlikka ijobiy munosabatni shakllantirish insonning keyingi uzluksiz o'zini-o'zi tarbiyalashining asosiy shartidir. Lekin ijodkorni faqat ijodda mashq qilish orqali yaratish mumkin.

Xulosa qilib aytganda bola hayotidagi har bir jarayon uning jamiyatda qanday inson bo'lib kamol topishini belgilaydi, faqatgina undagi barcha qobiliyatlarni shakllantirish, yo'naltirish va uning xohish-istaklarini hisobga olishni talab qiladi xolos.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Богачева Г. Г. Внеурочная деятельность как средство формирования социальной компетентности учащихся [Текст] / Г. Г. Богачева // Актуальные задачи педагогики: материалы V междунар. науч. конф. (г. Чита, апрель 2014 г.). — Чита: Издательство Молодой ученый, 2014. — С. 92-106.

2. Аверченко, Л. К. Человековедение: психолого-педагогическая технология курса / Л. К. Аверченко, Л. Н. Антилогова. — Омск, 1993. — 42 с. 2.

3. Бардиер, Г. Я хочу! Психологическое сопровождение естественного развития детей / Г. Бардиер, И. Ромазан, Т. Чередникова. — СПб. : Стройлеспечать, 1993. — 196

4. Гельфан, Е. М. От игры к самовоспитанию / Е. М. Гельфан. — М. : Просвещение, 1964. — 84 с. 13. Годфруа, Ж. Что такое психология : [пер. с фр.] : в 2 т. Т. 1 / Ж. Годфруа. — 2-е изд. — М. : Мир, 1996. — 496 с.

5. Ключева, Н. В. Учим детей общению. Характер, коммуникабельность : популярное пособие для родителей и педагогов / Н. В. Ключева, Ю. В. Касаткина. — Ярославль : Академия развития, 1996.

6. Кряжева, Н. Л. Развитие эмоционального мира детей : популярное пособие для родителей и педагогов / Н. Л. Кряжева. — Ярославль : Академия развития 1996. — 208 с. 27. Латохина, Л. И. Хатха-йога для детей : кн. для учащихся и родителей / Л. И. Латохина. — М. : Просвещение, 1993. — 160 с.

7. Nusratilloevich Y. J. AKSIOLOGIK METAPRINTSIPLARNING PEDAGOGIK ANAMIYATI VA AFZALLIKLARI // ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. — 2023. — Т. 18. — №. 5. — С. 148-152.

8. Rasulovna S. N., Nusratilloevich Y. J. Possibilities of using the tools used in teaching short-distance running techniques. — 2021.

9. Xalqaro Y. J. N. O. et al. PEDAGOGIK INTEGRATSIYANING ASOSI, MONIYATI VA UNI TATBIQ QILISH MEKANIZMLARI: 1-SON 2-TO'PLAM IYUL 2023 yil // Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi. — 2023. — Т. 1. — №. 2. — С. 154-159.